

„FinMeSH” az orvosi és egészségügyi információ hatékonyabb felhasználására

„A MeSH-nek valójában két vonulata, két összefonódó rétege van. ... Egy globális és egy lokális. Mi azt szeretnénk, ha a már kész globális szerkezet élő lokális fogalmakban jelenítődne meg” – írja a szerző. Ezek a lokális teauruszok, köztük a FinMeSH is, fokoznak az orvosi és egészségügyi információ iránti igényt, hatékonyabbá tennék e mindenki számára fontos információvagyont használatát. A FinMeSH széles körű szakegyesületi és intézményi összefogással készül.

Az eredetről

Az 1980-as évek végén a Duodecim Finn Orvosi Társaság a MeSH (Medical Subject Headings) alapján a körzeti orvosok számára hozott létre egy finn orvosi teauruszt, amely a Physician's Desk Reference Database (PDRD) nevet kapta. Ehhez az alaphoz adódott hozzá az 1990-es években a finn orvosi könyvtárosok spontán reagálása a technológiai fejlődésre, az elektronikus információban rejlő lehetőségekre, és a velük járó ideológiai változásokra, illetve ennek következményeként az információs társadalmi igények, a módosult felhasználói szükségletek kielégítésére.

A célokról

A főbb célok a következők voltak:

- a Duodecim által létrehozott finn orvosi teaurusz tökéletesítése, különös tekintettel az olyan szakterületek terminológiájára, mint pl. az ápolásban, közegészségügy, foglalkozási betegségek, ahová a betegek és a köznyelv által használt nem szakmai jellegű kifejezések is bekeverülnek;
- egy információelemzésre és -visszakeresésre alkalmas finn orvosi szakszógyűjtemény létrehozása, amely különösen az elektronikus információ felhasználói számára lehet hasznos;
- kapcsolat létesítése a többi hasonló skandináv projekttel, különös tekintettel a Karolinska Intézet könyvtárában folyó programmal, hogy az amerikai National Library of Medicine által kifejlesztett UMLS (Unified Medical Language System = egységes orvosnyelv-rendszer) alapján egy egységes és kompatibilis, többnyelvű

teauruszra könnyen alkalmazható rendszert hozunk létre.

A szervezésről

A partnerek

A projekt az alábbi három szakmai szervezet közös vállalkozása:

- a Duodecim Finn Orvosi Társaság (FMS);
  - a Finn Nővérek Egyesülete (FFN);
  - a Finn Orvosi Könyvtárosok Szövetsége (BMF).
- Az ország következő főbb orvosi és egészségügyi intézményei kooperálnak benne:
- Országos Orvosi Könyvtár;
  - Országos Közegészségügyi Intézet, Könyvtár és Információközpont;
  - az Országos Népjóléti Fejlesztési Központ információs és osztályozási részlege;
  - az Egészségügyi Minisztérium Könyvtára;
  - a Foglalkozási Ártalmak Intézetének Információs Szolgáltatási Központja;
  - szakkönyvtárak, például a Helsinki Egyetem Fogászati és Állatorvostudományi Könyvtára;
  - a Kuopioi és Turku Egyetemek orvosi karának könyvtárai.

Szerepük és felelősségük

A fenti intézmények és társaságok egy konzorciumban szövetkeztek; ennek koordinátora a National Library of Medicine. (Hivatalosan még nem konzorcium, mivel a kiadások fedezésére nincs külön költségvetése.) A projekt véghezvitele – bármennyi időt is vegyen igénybe – a partnerek kezdeményezésére és egyetértésére támaszkodik:

- a Finn Orvosi Társaság szakmai támogatást nyújt az orvosbiológiai terminológia kialakításában;
- a Finn Nővérek Egyesülete az ápolástan terminológiájának kialakításában nyújt segítséget;
- a Finn Orvosi Könyvtárosok Szövetsége az EAHIL támogatásával a többi európai országban folyó köznyelvi MeSH projektek közötti kommunikációt erősíti;
- a könyvtárak és információs központok a szótár/tezaurus építésének strukturálásában nyújtanak szakmai segítséget.

További feladataik: felhasználói visszajelzések továbbítása a kijelölt szakterületeken; a szótár működőképességének tesztelése különböző rendszerekben és környezetekben részint az indexelő, részint pedig a felhasználó szempontjából; végül kiosztott feladatuknak megfelelően a szakszótár bővítése, javítása és finomítása.

A rendszerek és környezetek a következők:

- a finn orvosi bibliográfia (MEDIC) az orvosi dokumentumok indexelésére és visszakeresésére (a MEDIC-ben és a LINDA-ban az angol nyelvű MeSH tárgyszavakat alkalmazzák, míg az ARTO-ban az általános finn deszkriptorszótárt);
- a finn könyvtárak információs hálózata (LINNEA) és adatbázisai, pl. a LINDA, a kutatókönyvtárak közös, monográfiákat és folyóiratokat feldolgozó bibliográfiai adatbázisa, vagy az ARTO, a finn folyóiratcikkek közös adatbázisa (ezek szolgálnak a monográfiák és időszaki kiadványok, illetve a folyóiratcikkek indexelésére és visszakeresésére);
- az Internet, amelyen az orvosi-egészségügyi információk és források szervezése, visszakeresése folyik.

A közegészségügy területén az Országos Közegészségügyi Intézet és az Országos Orvosi Könyvtár; a foglalkozási betegségek területén a Foglalkozási Ártalmak Intézetének Információs-géllátási Központja; a köznapi terminológia vonatkozásában az Országos Népjóléti Fejlesztési Központ információs részlege; a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (International Classification of Diseases) finn változata (ICD-10) tekintetében az Országos Népjóléti Fejlesztési Központ Osztályozási Intézete; az egészségügyi ellátás megszervezése és adminisztrációja terén az Egészségügyi Minisztérium Könyvtára; az ápolás kérdéskörében a Finn Ápolónők Egyesülete; a fogászat kérdéseiben a Helsinki Egyetem Fogászati Könyvtára; az állatorvostudományban pedig a Helsinki Egyetem Állatorvostudományi Könyvtára az illetékes.

A FinMeSH felé

Fázisok

A projekt három fő fázisa:

- a FinMeSH első változatának létrehozása – a hangsúly a terminológián van;
- az első változat tesztelése és finomítása – a hangsúly a szerkezeten és a funkción van;
- értékelés és újrafejlesztés – a hangsúly a terminológián, szerkezeten és funkción van.

A Finn Orvosi Társaság vállalta magára az első verzió kifejlesztését. Ennek során szisztematikusan mentek végig a MeSH fő tárgyszavain, kategóriáról kategóriára, A-tól Z-ig. A tervek szerint ez a fázis 1997 végére befejeződik.

Tartalom

A FinMeSH első verziója a következő forrásokra támaszkodik:

- *A Physician's Desk Reference Database (PDRD)*, amely az 1990-es évek közepén a FinMeSH kezdeményezésére már kb. 7000 MeSH tárgyszó finn megfelelőjét tartalmazta, azokat, amelyek a finn orvosi folyóiratok indexelésekor keletkeztek. A PDRD a körzeti orvosok számára készült, különös tekintettel az elsődleges egészségügyi ellátásra-gondozásra.
- *Finn orvosi terminusok* – olyan szógyűjtemény, amely a finn orvosi szavaknak finnül adja meg a magyarázatát, közli a szó angol és latin megfelelőjét, etimológiáját. Nyomtatott és elektronikus formában egyaránt elérhető. (Ennek az orvosi szógyűjteménynek a hagyománya több mint egy évszázadra, 1880-ig, a Duodecim megalapításáig nyúlik vissza. Nem sokkal a társaság megalapítása után, 1885-ben már megjelent egy svéd–finn orvosi szótár mintegy 4000 címszóval, főleg az anatómia, a betegségek, a diagnózis és a terápia területéről.)
- *Betegségek Nemzetközi Osztályozása* finn változatban (ICD-10).
- *Gyógyszertermékek* listája.

Szerkezet – úton a UMLS felé

A FinMeSH első változata tartalmazza majd a finn nyelvű MeSH tárgyszavakat a kategóriák szerinti hierarchikus rendben, valamint egyes utalásokat, pl. a szinonimákat és a kváziszinonimákat.

Arra a kérdésre, hogy vajon milyen szorosan követi majd a FinMeSH az angol MeSH szerkezetét, a választ csak akkor tudjuk megadni, ha a finn változat tárgyszavait értékeltük. Ehhez a következő kritériumokat alkalmazzuk: az indexelés és keresés sebessége; a böngészés mikéntje; befolyásolhatóság; kontextualitás; sajátlagosság; pontosság; visszahívhatóság. A prekoordinált tárgy-

szavak szintaxisa és szemantikája hogyan függ a nyelvtől?

A FinMeSH alapját – az UMLS metatezauruszának szerkezetét követve (amelynek egyik forrása a FinMeSH lesz) – a fogalom képezi, e köré szerveződik. A kifejezések és lexikális változataik a fogalom alá vannak rendelve; minden fogalomnak van egy azonosítója (CUI), amelyhez egy vagy több kifejezés, valamint a hozzá/hozzájuk tartozó lexikális változatok egyedi karaktersorral (SUI) vagy lexikai azonosítóval (LUI) kapcsolódnak.

Például az angol „myocardial infarction” MeSH tárgyszó a FinMeSH-ben:

sydäninfarkti/fin/Sxxxxxxx/PF/Lxxxxxxx/PF/COO2751/

ahol: S szinonima = láncsorváltozat,
L lexikai alak = lexikális változat,
PF az előnyben részesített tárgyszó,
C a fogalom azonosítója.

A FinMeSH-ben a tárgyszavak/fogalmak blokkokban jelennek meg, bennük:

- a primer angol MeSH tárgyszó, amely kicserélhető a fogalomazonosítóval (CUI);
- a primer finn tárgyszó, amelyet a rokon szavak követnek;
- a latin megfelelő.

A finn ragozó nyelv, ezért indexelésnél az alanyesetet vesszük figyelembe (*sydän* = heart, cardi-, myocardio-), ezt „i” jelöli.

A nyelvvel kapcsolatos problémák

A *sydän* szó segítségével nézzük, milyen nyelvi problémákkal találkozhatunk:

- Ez a szó egyaránt megfelelője az angolt *heart*, *cardi-* és *myocardial* szavaknak.
- Az összetett szavaknál vagy karaktersoroknál fellépő esetragok:
heart transplantation – *sydämensiirto*
heart failure – *sydämen* vajaatoiminta
cardiac failure
cardiac insufficiency
myocardial infarction – *sydäninfarkti*
„*sydänveritulppa*” (p)
Prekoordinációban a nyelvi problémák nyilvánvalóak.

Funkció

A FinMeSH létrehozásának célja:

- az UMLS révén egy többnyelvű adatforrást biztosítson,
- könnyítse meg a kommunikációt az orvos–beteg/egészségügyi személyzet–beteg kapcsolatban,
- az információ megszerzésének és visszakeresésének eszköze legyen.

Három nagy felhasználó csoportot különíthetünk el a FinMeSH-t illetően:

- *egészségügyi dolgozók*, köztük orvosok (kb. 15 000), mindenekelőtt a 220 egészségügyi központban dolgozó háziorvosok (kb. 6000); nővérek (kb. 50 000), elsősorban a rendelőintézetiek;
- *hallgatók*, köztük orvostanhallgatók (az 5 egyetemen összesen 7000), akik a megváltozott tanterv következtében a korán elkezdett gyakorlati képzésnek köszönhetően hamarabb orvosok lesznek, valamint az egészségügyi főiskolások (45 000);
- az *átlagember*, köztük a 440 közkönyvtár és az Internet felhasználói.

A lokálistól a globális felé

Már csak egy megválaszolandó kérdés van hátra: mi az értelme annak a sok fáradságnak, amibe a MeSH átültetése kerül? Miért kell finn, svéd, magyar, cseh, francia, német, portugál és spanyol MeSH? Mi ez az Európára kiterjedő mozgalom?

Az Európai Uniónak a különböző nyelvek megtartására vonatkozó politikájával összhangban három indokot is fel tudunk sorolni:

- a visszakeresés struktúrája,
- a technológia bevezetése,
- az ideológia elterjesztése.

A visszakeresés struktúrája: a MeSH 1960-ban indult kb. 1500 tárgyszóval, azóta 20 ezernél tartunk, a szerkezete pedig egyre finomodott, egyre kimunkáltabbá vált; az orvostudomány és a társtudományok területén de facto ez lett az információkeresés alapja, a globális orvosi irodalomkereső nyelv.

Az információs technológiában és ideológiában bekövetkezett változások, a mindenki számára egészséget és mindenki számára információt követelő mozgalmak stratégiájának egybefonódása átalakította az orvosi könyvtárak olvasótáborát, és megteremtette az igényt a nemzeti nyelvű szakszótárak megalkotására, amelyek fontos szerepet játszanak a tudomány szervezésben és az információkeresésben.

Az „egészséget mindenkinek – információt mindenkinek” stratégiájának, azaz az információs társadalom igényeinek megfelelően szükségünk van finn, svéd orvosiszakszó-gyűjteményre, és szükségünk van rá minden más nyelven is ahhoz, hogy az élet minden területéről jelentkező használóinknak egyenlő esélyt adhassunk ahhoz, hogy

- tudjanak az egészségügyi információ elérhetőségéről,
- legyen köztük az egészségügyi információhoz,
- legyenek képesek az egészségügyi információ felhasználására, és mindezek segítségével joggal és felelősséggel dönthessenek az egészséget érintő kérdésekben.

A MeSH-nek valójában két vonulata, két összefonódó rétege van, amely ebben a nemzeti MeSH-mozgalomban is tükröződik: egy globális és egy lokális. Mi azt szeretnénk, ha a már kész globális szerkezet élő lokális fogalmakban jelenítődne meg, ami elősegíti a kommunikációt, és így a szakmabeliek és nem szakmabeliek részére egyaránt hozzáférhetővé és érthetővé tett információ az egész egészségügy hasznára válnék.

Irodalom

- Declaration on the promotion of patients' rights in Europe. European consultation of the rights of patient, Amsterdam 28-30 March 1994. = Copenhagen, World Health Organization, Regional Office for Europe, 7. sz. 1994.
- Duodecim sanaluetelo Suomen lääkäreille. Duodecim-seuran toimittama ja kunstantama. Helsingissä, 1885.
- Health for all targets the health policy for Europe. Copenhagen, World Health Organization, Regional Office for Europe, 1991.
- Lääketieteen termit: Duodecim in selittävä suusanakirja. Helsinki, Duodecim, 1997. p. 2. és köv.

Multilingual glossary of technical and popular terms in nine European languages. Heymans Institute of Pharmacology, University of Gent and Mercator College, Department of Applied Linguistics, Gent, 1995.

<http://allserv.rug.ac.be/~rvdstich/eugloss/information.htm#>

The multilingual information society. Communication from the European Commission to the European Parliament, the European Council, the Economic and Social Committee and the Committee Regions, 1995 (1996).

<http://www2.echo.lu/mlis/en/vomm.html>

NYBERG, P.: „FinMeSH” – the Finnish version of MeSH problems of language, structure, technology. = Medical Vocabulary Workshop – „FinMeSH” and „SweMeSH” for Knowledge Organization and Information Retrieval. Organized by the „FinMeSH” Steering Committee, Helsinki 22nd April 1977 (kézirat).

UMLS knowledge sources. 8th ed. Bethesda, MD: U. S. National Library of Medicine, 1997.

<http://www.nlm.nih.gov/research/UMLSDOC.HTML>

Beérkezett: 1997. XI. 28-án.

Fordította: Antalné Soós Katalin

Az EBSCONET® Online Folyóirat-előfizető Szolgáltatás új változata

Az EBSCONET® Online Folyóirat-előfizető Szolgáltatás most kifejlesztett változata számos újdonságot tartalmaz, amely kibővíti ennek a WWW-alapú folyóirat-kezelő rendszernek a kereső, rendelő és reklamáló lehetőségeit. Az új verzióval az EBSCONET mintegy 1000 online folyóirat bibliográfiai és rendelési információit teszi elérhetővé a World Wide Weben. További 3700 elektronikusan (mágnesszalagon, mágneslemezen, e-mailen, faxon vagy CD-ROM-on) hozzáférhető folyóiratról is tartalmaz adatokat. Az elektronikus folyóiratok azonosításához és rendeléséhez a felhasználók ugyanazokat az eljárásokat használhatják, mint a nyomtatott folyóiratok esetén.

Másik újdonság egy hitelesítési és jelszó-ellenőrzési eljárás, amely nemcsak a kiadók szervereihez való hozzáférést segíti elő, hanem lehetővé teszi az ezeken a szervereken lévő folyóiratok teljes szövegének olvasását is. Ezekben az esetekben az EBSCONET mint egy „utaló” működik, amelynek segítségével vagy a kiadói szervereken lévő folyóiratokhoz lehet eljutni, vagy az EBSCOhost®-on lévőkhöz.

Az új változatban az EBSCONET keresőszoftverét is megújították. A keresés hatékonyabbá vált, többféle logikai és helyzeti operátor használatát teszi lehetővé.

Az új változat további jellemzői:

- Az EBSCO Missing Copy Bank³ online elérése, amelynek segítségével a raktáron lévő készletből az elveszett folyóiratszám azonnal ingyenesen megrendelhető. Ez az állomány több mint 2000 folyóiratcím utolsó két évben megjelent számait tartalmazza.
- A megrendelt címek jegyzéke. Hetenként aktualizált jegyzék az EBSCO-n keresztül megrendelt folyóiratokról, amely a címet, a megrendelési adatokat és a megrendelő adatait tartalmazza.
- A megrendelések áttekintése, amely három évre visszamenőleg tartalmaz adatokat.
- Hozzáférés a WWW keresőeszközökhöz.

Az EBSCONET a WWW-n érhető el, használatahoz a Web-böngészőn kívül sem további hardver, sem szoftver nem szükséges. Legkönnyebben a Microsoft® Internet Explorer és a Netscape™ Web-böngészőkkel kezelhető.

Az EBSCO Information Services teljesen integrált folyóirat-elérési és -szolgáltatási megoldásokat kínál világszerte előfizetési, adatbázis-fejlesztési, online multiadatbázis-elérési és dokumentumküldő vállalatain keresztül.

/EBSCO-sajtóközlemény, 1997. január, 3 p./

(V. P. É.)